

ĒTIKAS JUDIKATŪRA INDIVĪDA TIESĪBU AIZSARDZĪBAI

ETHICAL CASE LAW FOR THE PROTECTION OF INDIVIDUAL RIGHTS

Diāna Apse, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras docente

Summary

The aim of the article is to examine and analyse certain problematic issues regarding the relationship between law and ethics, the importance of argumentation in the application of law, the accessibility of decisions in the protection of individual rights, based on the findings of legal science and specific judgments in order to achieve the goal of law – justice. Law and ethics relate to the coordination of social relations and activities in order to make them more qualitative and safer. Due to the regulatory function, they often pass into each other and their boundaries in some cases are not easily distinguishable. When summarising arguments, the person applying the law should also name those arguments that explain the assessment. Counterarguments have to be convincingly refuted, showing the stages of the thinking process. It should be explained why the finding named by the parties is incorrect or unlawful, which in no way helps to reveal the content of the legal norm. The credibility of the court, its reputation, openness towards the public are the criteria that require careful consideration of restricting the accessibility of decisions. The unavailability of decisions is detrimental to research interest of law students and the entitlement of the individual to know their rights.

Atslēgvārdi: tiesības, ētika, tiesību palīgavoti, argumentācija tiesību normu piemērošanā, nolēmumu pieejamība

Keywords: justice, ethics, supplementary sources of law, reasoning in applying legal norms, accessibility of decisions

Ievads

Raksta mērķis ir aplūkot un analizēt atsevišķus problēmjautājumus par tiesību un ētikas attiecībām, argumentācijas nozīmi tiesību piemērošanā, nolēmumu pieejamību indivīda tiesību aizsardzībā, balstītu tiesību zinātnes un konkrētu sprieduma atziņās, lai sasniegtu tiesību mērķi – taisnīgumu.

Tiesības un ētika attiecas uz sabiedrības attiecību un aktivitāšu saskaņošanu, lai savstarpējā secība būtu auglīgāka, kvalitatīvāka un drošāka. Regulatīvās funkcijas dēļ tās bieži pāriet viena otrā un to robežas atsevišķos gadījumos nemaz nav viegli nošķiramas.¹

¹ Lasmane S. Daži apsvērumi par tiesu varas ētisko kontekstu. *Jurista Vārds*, 05.06.2018., Nr. 23 (1029), 11. lpp.

Ētika kā filozofijas daļa ir mācība par gribas ideāliem un ideālām ieražām, kurām ir jābūt. Morāle ir ētisku principu kopums, tikumības mācība. Tiesības vairāk regulē ārējās cilvēku attiecības.²

Ētikas klātbūtne tiesībās veicina tiesiskās sistēmas dzīvotspēju. Tā ir saistīta ar profesionālo statusu un individuāliem rīcības gadījumiem, argumentēti atbildot uz tiesību jautājumiem.

Tiesību un ētikas mijiedarbība patstāvīgajos subsidiārajos avotos

Saistošajos spriedumos tiesību un ētikas kā sociālo normu mijiedarbība ir novērojama izsenis.

Satversmes tiesas spriedums lietā 2000-03-01 "Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam" raisīja tiesas sastāva diskusijas un tiesnešu atsevišķo domu rašanos.

"Kas ir izspiegojis un apspiedis pats savu tautu, kas to ir apkrāpis, nodevis un pievilis vai kas par to visu ir atbildīgs, tam nav vietas Bundestāgā pat tad, ja viņam nevar atņemt mandātu" (sk. 1996. gada spriedumu lietā "2 Bve 1/95").

Tiesību būtība un efektivitāte izpaužas arī to ētiskumā. Demokrātiskas sabiedrības leģitīmajās interesēs ir prasīt no saviem politiskajiem reprezentantiem lojalitāti pret demokrātiju. Nosakot ierobežojumus, netiek apšaubīta kandidātu cieņa un gods personiskā tiesiskā labuma nozīmē, bet gan tiek apšaubīts tas, vai attiecīgās personas ir cienīgas pārstāvēt tautu parlamentā vai attiecīgajā pašvaldībā. Šie ierobežojumi attiecas uz personām, kuras bija okupācijas varas represiju aparāta štata darbinieki vai pēc 1991. gada 13. janvāra darbojās apstrīdētajās normās minētajās organizācijās un aktīvi vērsās pret atjaunoto Satversmi un Latvijas valsti.³ "Būt cienīgam" ir ētikas kategorijas jēdziens.

Tiesnešu A. Endziņa, J. Jelāgina, A. Ušackas atsevišķajās domās pie sprieduma uzsvērts: "Piekrītot, ka valsts un sabiedrība nevar eksistēt bez vispāratzītām ētikas (morāles) normām, jāuzsver, ka šādas normas nedrīkst tikt izmantotas pasīvo vēlēšanu tiesību atņemšanai apstrīdētajās normās minētajām personām." Sprieduma "Citāts [...] nav tiesas viedoklis, bet fragments no Bundestāga deputāta Vīfelšpica (Wiefelspütz) runas, kas spriedumā ietverts, lai ilustrētu attiecīgās normas mērķi – Parlamenta pašattīrīšanos. [...] Jaunas sociālās un ētiskās normas ir grūti ietveramas juridiskā normatīvā formā. Ja šāda normatīvā aizsardzība ir pārspīlēta, tā var kļūt nedemokrātiska. Attiecībā uz vēletu institūciju locekļiem lēmums par to, vai attiecīgais kandidāts atbilst no ētikas viedokļa, būtu jāpieņem vēletājam. Protams, vēletāju rīcībā jābūt pietiekamai informācijai par deputāta kandidāta darbību apstrīdētajās normās minētajās organizācijās. Pie kam Latvijas vēlēšanu sistēma nodrošina

² Lēbers A. Ievads tiesību zinībās. Pēc Latvijas Augstskolā lasītām lekcijām 1920./21. gadā. Studentu Padomes izdevums. Rīga: Ģeodēzijas-topogrāfijas Litografija, b. g., 46. lpp.

³ Satversmes tiesas spriedums lietā 2000-03-01. Pieejams: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf#search=\[aplūkots 12.03.2025.\]](https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf#search=[aplūkots 12.03.2025.])

vēlētājiem iespēju izteikt individuālu attieksmi pret katru kandidātu sarakstā, par kuru viņi balso. Tātad vēlētāji paši var izlemt, vai attiecīgais kandidāts ir pieņemams no ētikas viedokļa⁴. Tas ir grūti realizējams, ja valstī nav nodrošināta pietiekama lustrācija.

Novērtējot pārciesto netaisnību, parasti runā par zaudējumu un ieguvumu. Tātad vienlīdzība ir vidus starp vairāk un mazāk: ieguvums vai zaudējums ir savstarpēji pretstati attiecībā uz jēdzieniem “vairāk” un “mazāk”. Tātad izlīdzinošā taisnība ir vidus starp zaudējumu un ieguvumu. Tāpēc arī strīdus gadījumos tiek meklēts tiesnesis. Iet pie tiesneša nozīmē iet pēc taisnības, jo tiesnesis grib būt it kā iemiesota taisnība. Jēdziens “taisnība, taisnīgais” tiek apzīmēts ar vārdu *di kaino* tāpēc, ka tā būtība izpaužas dalīšanā uz pusēm. Izlīdzinājums nozīmē, ka galīgais ieguvums ir atbilstošs sākotnējam.⁵ Tas ietver patiesības aizsardzību ar pārliecinošu nolēmumu argumentāciju, lai īstenotos taisnīgums.

“Jūsu pārpalikums tagad lai nāk par labu viņu trūcumam, un arī viņu pārpalikums lai nāktu jums par labu, lai tā notiktu izlīdzināšana, kā ir rakstīts:

“Kam bija daudz, netapa bagāts; kam bija maz, netapa nabags.” (Pāvila 2. vēst. Korintiešiem 8.14.–15.)

Tā ir sena atziņa par taisnīga mērķa sasniegšanu, un tai ir nozīme tiesas spriešanā mūsdienās demokrātiskā tiesiskā valstī.

Lai pārliecinātos par pieņemtā lēmuma taisnīgumu, tiesību normu piemērotājam jāpārbauda, vai lēmums pilnībā vai kaut vai daļēji sasniedz šādus tiesību mērķus. Pirmkārt, ir saskaņa un līdzsvars, otrkārt, vai pastāv vienlīdzība starp tādām personām, kas atrodas vienā līmenī, un, treškārt, vai labumi tiek sadalīti proporcionāli, pamatojoties uz personu nopelniem.⁶

Tiesību un ētikas mijiedarbība Senāta nolēmumos

Kasācijas institūcijas loma doktrīnas un citu palīgavotu atziņu izvērtēšanā un pilnveidē ir īpaši nozīmīga, sevišķi saistībā ar nolēmumu pietiekamu argumentāciju.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš 2023. gadā rosināja disciplinārlietu pret tiesnesi par nepietiekamu nolēmuma argumentāciju. Aigars Strupiņš uzsvēra, ka argumentētus nolēmumus vajag visiem. Pusēm – lai saprastu, kāpēc lietas iznākums ir tāds, kāds tas ir. Atsevišķi prāvu zaudējušajai pusei – lai izlemtu par nolēmuma pārsūdzēšanu, jo, nezinot argumentus, nevar saprast pārsūdzēšanas perspektīvas. Sabiedrībai – lai tā redzētu, ka tiesas strādā profesionāli un objektīvi. Tiesu varai – lai sabiedrība saprastu tiesu un uzticētos tai. Un, visbeidzot, pašam tiesnesim, lai, uzliekot roku uz sirds, varētu ar tīru sirdsapziņu pateikt – esmu izdarījis visu iespējami labāko un esmu gatavs ar savu reputāciju atbildēt par katra savu nolēmuma pamatotību.⁷

⁴ Tiesnešu atsevišķās domas pie sprieduma lietā 2000-03-01., 5.2. un 8. secinājuma punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Atseviskas_domas.pdf [aplūkots 12.03.2025.]

⁵ Aristotelis. Nikomaha ētika. Rīga: Zvaigzne, 1985, 107. lpp.

⁶ Rezevska D. Tiesības. 2024. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26219-ties%C4%ABbas> [aplūkots 14.03.2025.]

⁷ Strupiņš A. Argumentācijas trūkums tiesas nolēmumā kā tiesneša disciplināratbildības pamats. Jurista Vārds, 05.09.2023., Nr. 36 (1302), 12.–15. lpp.

Senāta Civillietu departaments 2024. gada novembrī lietā par uzturlīdzekļu apmēru vērtēja, kā vecāka pienākums uzturēt bērnus saskan ar viņa spējām un tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Senāts atcēla spriedumu un nodeva lietu jaunai izskatīšanai. Senāts atgādināja, ka bērnu uzturēšana ir abu vecāku pienākums, tomēr izdevumi ne vienmēr dalāmi precīzi uz pusēm. Uzturlīdzekļu apmērs jānosaka, ievērojot katra vecāka spējas un mantisko stāvokli. Vecāka darbspējas ir vērtējamas, ņemot vērā vecumu, izglītību, darba pieredzi, veselības stāvokli un citus personību raksturojošus faktus, kā arī jomu, kurā vecāks darbojas, pelnot iztiku. Vienlaikus ir būtiski, ka saskaņā ar Satversmi ikvienai personai ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Tomēr noteiktos gadījumos bērna interešu prioritātes princips un labas ticības princips minētās pamattiesības var ierobežot. Tas nozīmē, ka vecāka spējas īpaši jāvērtē, ja ir pamats apšaubīt, ka vecāks savu pienākumu nodrošināt bērnam uzturu pilda labā ticībā. Senāts skaidroja, ka šaubas par labo ticību var rasties vairākos gadījumos. Pirmkārt, ja vecāks vispār negūst ienākumus. Otrkārt, ja vecāks acīmredzami apzināti slēpj savus patiesos ienākumus. Treškārt, ja vecāku kopējie ienākumi nav pietiekami, lai segtu bērnam nepieciešamos izdevumus. Ceturtkārt, ja pastāv citi apstākļi, kad konstatējama vecāka rīcība pretēji labas ticības principam.

Pārsūdzētajā spriedumā nav konstatēts, ka atbildētājs, pretēji labas ticības principam, izvairījās no uztura maksāšanas pienākuma atbilstoši savām spējām. Neskatoties uz to, tiesa pievērsa uzmanību vairākiem apstākļiem, kuriem lietā nav nozīmes. Piemēram, konstatēts, ka atbildētājs ir nodarbināts publiskajā sektorā, strādājot vienā darbavietā jau 25 gadus, bet secināts, ka viņam kā “jaunam un veselam vīrietim” ar augstāko izglītību nevajadzētu būt šķēršļiem pelnīt vairāk. Senāts uzsvēra, ka tiesai bija jākoncentrējas uz lietā būtiskiem faktiem un apstākļiem, nevis jāsniedz lieki komentāri, savs vērtējums par lietas dalībniekiem vai ieteikumi kādai no pusēm.

Senāts vērsa uzmanību arī uz to, ka jāņem vērā joma, kurā persona nodarbināta. Tiesa nedrīkst ignorēt normatīvajos aktos konkrētajai profesijai noteiktos ierobežojumus attiecībā uz amatu savienošānu, papildu darbu uzņemšanos un citiem aspektiem.⁸

No skopās informācijas (spriedumam lietā ir slēgtas lietas statuss) redzams, ka apgabaltiesa lietā koncentrējusies uz vairākiem apstākļiem, kuriem lietas izšķiršanā nav nekādas nozīmes, nevis sniegusi vērtējumu svarīgiem apstākļiem un faktiem. Tas liek secināt, ka, balstot daļu argumentu uz pieņēmumiem, tiek pārkāptas tiesību normas (varētu būt Civilprocesa likuma 8. panta pirmās daļas, 97. panta un 193. panta piektās daļas pārkāpums) un arī profesionālā ētika (Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa 3. kanona 7. punkts).⁹ Šīs lietas nolēmumu pieejamība būtu ļoti svarīga un nepieciešama studentu pētnieciskajā darbā.

⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts. Lietas. Jaunumi. Bērniem nepieciešamo izdevumu sadalījums starp vecākiem. 26.11.2024. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tiesu-lietam/civillietu-departamenta/berniem-nepieciešamo-izdevumu-sadalījums-starp-vecākiem-12349?year=2024&month=11> [aplūkots 29.01.2025.]

⁹ Sk. Tiesnešu ētikas komisijas 13.12.2019. atzinuma 6.3. punktu.

“Tiesneša uzvedībai attiecībā pret visiem procesa dalībniekiem jābūt tādai, lai saprātīga, bez aizspriedumiem un informēta sabiedrības locekļa vērtējumā tā nevarētu likt apšaubīt tiesneša godprātību un objektivitāti.”

Nesenie grozījumi Civilprocesa likumā (turpmāk – CPL) rāda, ka arī tiesāšanās izdevumu noteikšanā jāņem vērā taisnīgums un samērīgums. Tiesai laulības šķiršanas lietās, kā arī aizgādības un saskarsmes lietās, sadalot tiesāšanās izdevumus, būs jāņem vērā ne tikai pušu mantiskais stāvoklis, bet arī taisnīguma un samērīguma princips. Proti, nozīme var būt gan tam, kurš ir veicinājis laulības iziršanu, gan tam, kurš liek šķēršļus laulības šķiršanā, gan uzturlīdzekļu nemaksāšanai, gan arī citiem apstākļiem, kas saistīti ar lietas izskatīšanu.¹⁰

Bez tam “sabiedrības intereses” nav informācija, kas ir vienkārši interesanta sabiedrībai, bet gan tāda, kas uz to attiecas kopumā un ietver izpratni par kopīgām vērtībām. Turklāt tiesnešu piemērs apliecina, ka atklātība pret sabiedrību patiesībā profesijai sniedz ieguvumus, nevis ko atņem. Profesionālā ētika ir ļoti cieši saistīta ar sabiedrības uzticības jēdzienu – ētika veicina palāvību un ticību profesionāļu rīcības godprātībai un taisnīgumam. Latvijas tiesnešu kopienai par sevi šajā sakarā ir skaidra nostāja – priekšroka dodama atklātībai, ko pati tiesu vara arī praktizē.¹¹

Neitralitāte, kas Latvijas kodeksos saukta par objektivitāti, attiecas uz reliģisko piederību, dzimumu atšķirību un citu domāšanas paradumu un aizspriedumu apzināšanu un nepieļaušanu.¹²

Taisnība sadala, žēlsirdība apvieno, argumentācija pamato. Tiesību un ētikas mijiedarbība izpaužas labi argumentētos un pieejamos nolēmumos kā indivīda tiesības zināt savas tiesības.

Argumentācija un tiesnešu atsevišķās domas

Nozīmīgs aspekts tiesību piemērošanā ir ar vērtībām saistītie jautājumi, kurus puses cenšas risināt ar argumentācijas palīdzību. Tiesnesim jāpieņem labi pamatots lēmums.

Tiesībnieks Norberts Horns saistībā ar argumentācijas nozīmi nolēmumos uzsvēris, ka juridiskajā profesionālajā argumentācijā atkarībā no izskatāmā jautājuma vai tiesiskās problēmas par argumentiem tiek izmantotas ne tikai likumu normas, bet arī attiecībā uz šīm normām pieņemtie tiesas spriedumi, juridiskā literatūra par konkrēto problēmu (komentāri, raksti utt.); visbeidzot, argumentācijas procesā ienāk jauni, pušu izvirzīti apsvērumi, īpaši atkarībā no normas tiesiskā sastāva.¹³

Juridiskā argumentācija pieļauj tikai tādus normatīvus argumentus, kuriem ir autoritāte tādēļ, ka runa ir par spēkā esošām tiesībām vai arī par vispāratzītu principu (juridiskajā praksē vai saskaņā ar vispārējo viedokli) kā noteiktas tiesību normas iztulkošanas rezultātu vai arī kā secinājumu, kas izriet no tiesību normām, tiek atzīts

¹⁰ Saeima atbalsta izmaiņas efektīvākai pagaidu aizsardzībai pret vardarbību un taisnīgākai tiesāšanās izdevumu noteikšanai ģimeņu strīdos. Tieslietu ministrija. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/286405-saeima-atbalsta-izmaiņas-efektīvākai-pagaidu-aizsardzībai-pret-var darbību-un-taisnīgākai-tiesāšanās-/> [aplūkots 29.02.2025.]

¹¹ Matule S. Profesionāla jurista portrets bez ētikas nav pilnīgs. Jurista Vārds, 18.02.2025., Nr. 7 (1377), 8. lpp.

¹² Lasmane S. Ētikas loma juridiskajā domāšanā. Jurista Vārds, 18.02.2025., Nr. 7 (1377), 9. lpp.

¹³ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Juridiskā argumentācija. Likums un Tiesības, 2000, Nr. 9, 259. lpp.

tiesību zinātnē un praksē, īpaši nostiprinoties iespējami jēdzieniski precīzā tiesību doktrīnas principā.¹⁴

Ar savu neitrālo lēmumu tiesnesis izbeidz argumentu apmaiņu starp pusēm. Neapšaubāmi, procesuālās tiesības tiesneša spriedumam piešķir autoritāti formāli un materiāli (tiesiskās attiecības konstatēt pusēm saistošā veidā, iespējā kalpot par pamatu sprieduma izpildei).¹⁵

Tomēr, komplicētāk apkopojot argumentus, būtu jānosauc arī tie argumenti, kuri izskaidro novērtējumu. Pretargumenti pārliecinoši jāatspēko, parādot domāšanas procesa stadijas.

Tiesiskajā pamatojumā izmantotajiem tiesību principiem piemīt vēl kāda īpašība – tie sekmē tiesiskas sabiedrības vienošanos (konsensu). Arī tāds tiesību princips, kas izriet tikai no tiesību prakses un speciālās literatūras, var būt šāds vienojošs viedoklis (konsenss).¹⁶

Tiesību normas piemērotājam, izvēloties izmantot dažādus palīgavotus, jāņem vērā tiesību avotu daudzveidības princips.

Diskusiju ar studentiem savulaik radīja 2017. gada 27. jūnija lēmums lietā Nr. SKC-1299/2017¹⁷ par advokātam izvirzītām prasībām pārstāvības tiesību noformēšanā: “Tāpat bez ievēribas atstājami blakus sūdzības iesniedzējas argumenti, kuros viņa, pievienojoties četru tiesnešu atsevišķajās domās paustajam atšķirīgajam viedoklim, kritizējusi Augstākās tiesas 2016. gada 17. jūnija lēmumā lietā Nr. SKC-1788/2016 (C29539915) iekļauto likuma normu iztulkojumu, jo advokātam kā profesionālim tiesību normu piemērošanas jomā vajadzētu zināt, ka tiesiskas sekas rada Civilprocesa likuma 472. panta trešajā daļā paredzētajā kārtībā, t. i., ar balsu vairākumu taisīts spriedums vai pieņemts lēmums, nevis mazākumā palikušo tiesnešu atsevišķās domas, kuras, protams, atklāj būtisku informāciju par juridiskas problēmas pastāvēšanu, iniciējot juristu saimes diskusijas konkrētajā jautājumā un tādējādi veicinot juridiskās kultūras attīstību, tomēr nevar iespaidot kasācijas instances tiesas nolēmuma leģitimitāti.”

Blakus sūdzības iesniedzējas arguments par normas interpretāciju atstāts bez ievēribas, jo ir balstīts nevis iepriekšējā judikatūrā, bet pie tās izteiktajā īpašajā doktrīnā.

Protams, tiesību avots ir tas, ko tiesnesis piemēro, lai sasniegtu taisnīgu un saprātīgu lietas risinājumu. Palīgavots kā tiesību avots būs tas, ko tiesnesis izmanto, lai sasniegtu minēto mērķi, un ko viņš atzīs par autoritatīvu avotu. Judikatūra būs tikai tie spriedumi, kuri ir spēkā un ir tiesiski, pareizi.

Taču šajā gadījumā bija vēlams papildus paskaidrot, kāpēc arguments no īpašās doktrīnas neder (kāpēc tā ir nepareiza vai prettiesiska atziņa, kas nekādi nepalīdz

¹⁴ Horns N. 259. lpp.

¹⁵ Turpat, 260. lpp.

¹⁶ Turpat, 261. lpp.

¹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta lēmums lietā SKC -1299/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2017> [aplūkots 11.03.2025.]

atklāt tiesību normas saturu), ka ir vispāršaistoši Satversmes tiesas spriedumi¹⁸ saistībā ar advokāta ordera nepieciešamību kasācijas instancē, zvērināta advokāta statusa nošķiršanu, par juridiskās palīdzības sniegšanas un kvalificētas juridiskās pārstāvniecības kasācijas instancē aspektiem. Varētu atsaukties uz CPL 5. panta 6. daļu, kas noteic, ka, piemērojot tiesību normas, tiesa ņem vērā judikatūru.

Vai šo var pieskaitīt ētikas judikatūrai, ja nepilnīgi izskaidroti puses pārstāvja argumenta trūkumi? Ētikas loma juridiskajā domāšanā izpaužas kā pietiekami argumentēti tiesas nolēmumi. Turklāt judikatūra nav mūžīga.

Piemēram, aplūkojot citu tiesību avotu iedalījuma līmeni, novērojams, ka mazākuma viedoklis pāraug spriedumu atziņās. Saistošo spriedumu, patstāvīgo subsidiāro avotu mijiedarbības un tiesu dialoga līmeni var pārliecināties, ka tiesneša atsevišķajās domās paustās atziņas “pārceļas” uz nākotnes spriedumiem – vairākuma viedokli. Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses I. Ziemeles pie sprieduma lietā “Andrejeva pret Latviju” pievienoto atsevišķo domu argumenti par valsts nepārtrauktības doktrīnas nozīmi, skatot vecuma pensijā iekļaujamo apdrošināšanas stāža jaunājumus, tika uzsvērti kā Satversmes tiesas spriedumā¹⁹, tā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā lietā “Savickis pret Latviju”²⁰.

Pie sprieduma lietā “Andrejeva pret Latviju” tiesnese Ineta Ziemeles savu atsevišķo domu pirmajā punktā fundamentāli nepiekrīt vairākuma viedoklim, norādot, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa kā starptautiska tiesa, kas piemēro starptautisko līgumu atbilstoši starptautisko tiesību noteikumiem par līgumu interpretāciju, vienmēr ir uzsvērusi, ka nepiemēro Konvenciju vakuūmā, bet plašākā starptautisko tiesību ietvarā, tāpēc bija pamatots iemesls nepiekrīt pārāk šaurajai metodoloģiskajai pieejai Andrejevas lietā, noraidot valdības argumentu par valsts nepārtrauktības principa ietekmi uz Latvijā izveidoto pensiju aprēķina metodi. Satversmes tiesa, izskatot Savicka un pārējo konstitucionālās sūdzības, pilnīgi pamatoti un juridiski korekti atsaucās uz I. Ziemeles atsevišķajām domām, norādot, ka valsts nepārtrauktība ir vērtība, kura ietilpst mūsu Satversmes kodolā. Turklāt Satversmes tiesa uzsvēra, ka Savicka gadījums atšķiras no Andrejevas lietas. Šādos faktos vēl skaidrāk atklājas,

¹⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 27.06.2003. spriedums lietā Nr. 2003-04-01., 2.1. un 2.2. secinājuma punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-04-01_Spriedums.pdf; Latvijas Republikas Satversmes tiesas 07.02.2014. spriedums lietā Nr. 2013-04-01, 16.–21. secinājuma punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2013-04-01_Spriedums.pdf [aplūkots 11.03.2025.]

¹⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 17.02.2011. spriedums lietā Nr. 2010-20-0106, 11.3., secinājuma punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2010-20106_Spriedums.pdf [aplūkots 12.03.2025.]

2011. gadā pēc iesniedzēju konstitucionālajām sūdzībām Satversmes tiesa pasludināja spriedumu, secinot, ka likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punkts atbilst Satversmes 91. pantam. Satversmes tiesa uzsvēra Latvijas vēsturisko situāciju un okupācijas sekas, kā arī apstrīdētās normas mērķi – aizsargāt Latvijas ekonomisko situāciju un neatzīt starptautisko tiesību pārkāpumu –, tādēļ noraidīja iesniedzēju sūdzības.

²⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā “Savickis un citi pret Latviju” (pieteikums Nr. 49270/11), 09.06.2022. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217963> [aplūkots 12.03.2025.] Secinājumu 13. punkts. “Tiesa uzskata, ka konkrētajos šīs lietas apstākļos atbildētāja valsts nav pārsniegusi savu rīcības brīvību attiecībā uz pieteikuma iesniedzējiem. Tādējādi Tiesa uzskata, ka tai ir jāizdara citāds secinājums nekā Andrejevas lietā. Attiecīgi nav pārkāpts Konvencijas 14. pants, to lasot saistībā ar 1. protokola 1. pantu.” [aplūkots 12.03.2025.]

kāpēc valsts nepārtrauktības doktrīnai jābūt tai, caur kuru jāskatās uz Savicka un pārējo pieteicēju prasībām par vecuma pensijā iekļaujamo apdrošināšanas stāžu.²¹

Jautājums par tiesību avota vispārsaistošā spēka kritēriju risināts un labi paskaidrojumi par tiesību avota izvēli, atbildot uz puses argumentiem, sniegti 2017. gada 29. decembra spriedumā lietā Nr. SKA-349/2017,²² kurā norādīts: “Par tiesību normu interpretāciju un piemērošanu jautājumā par plānotu ārpusstacionāra dzemdību apmaksu ir stājies spēkā Satversmes tiesas 2015. gada spriedums. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajai daļai Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām, tostarp tiesām, izskatot konkrētas lietas. Vienlaikus tas nozīmē, ka tiesa nevar neņemt vērā, ka konkrētās tiesību normas, kuras ir jāpiemēro, izskatot administratīvo lietu, ir vērtējusi Satversmes tiesa. Pretēji pieteicējas viedoklim tas, ka minētās tiesas tiesnesis paudis savas atsevišķās domas, nenozīmē, ka Satversmes tiesas spriedums, kas ir šīs tiesas tiesnešu vairākuma viedoklis, nebūtu jāpiemēro.”

Šajā gadījumā Satversmes tiesas likuma 32. pantā iekļautā norma piešķir vispār-saistošu spēku tiesību normas interpretācijai, kas dota Satversmes tiesas spriedumā, un paskaidrojums argumentācijā ir pietiekams.

Kopsavilkums

1. Uzticamība tiesai tās reputācija, atklātība pret sabiedrību ir tie kritēriji, kas prasa rūpīgi pārdomāt nolēmumu pieņemības ierobežošanu.
2. No lēmumu nepieņemības cieš zinātniskā un jurisprudences studentu pētnieciskā interese un indivīda tiesības zināt savas tiesības.
3. Ētikas judikatūrā ir pieejami un labi argumentēti nolēmumi. Tajos jāizvairās no pieņēmumiem un ieteikumiem pusēm.
4. Pietiekama argumentācija nolēmumā ir ētikas judikatūras tiesiska un ētiska prasība.
5. Tiesību avotu daudzveidības princips prasa (arī palīgavotu jomā), lai pušu argumenti tiktu atbildēti pēc būtības, bez izvairības, argumentācijā rūpīgi apsverot izvēlētos tiesību avotus.

²¹ Blumberga-Švēde S. Baltijas valstu pašcienai ir svarīgs vēsturiskais taisnīgums. Intervija ar Eiropas Savienības tiesas tiesnesi I. Ziemeli. Pieejama: <https://lvportals.lv/viedokli/343255-baltijas-valstu-pascienai-ir-svarigs-vesturiskais-taisnigums-2022> [aplūkots 12.03.2025.]

“2009. gadā ECT Lielā palāta pasludināja spriedumu lietā “Andrejeva pret Latviju”, secinot, ka ir noticis Konvencijas 1. protokola 1. panta kopsakarā ar Konvencijas 14. pantu pārkāpums attiecībā uz Latvijas nepilsoni, kurai, līdzīgi kā iesniedzējiem, vecuma pensijā netika ieskaitīti periodi, kad viņa strādājusi citā PSRS republikā reģistrētā uzņēmumā. Tiesas ieskatā fakts, ka iesniedzēja šajā lietā bija dzīvojusi Latvijas teritorijā, kaut arī bijusi nodarbināta citā PSRS republikā reģistrētā uzņēmumā, radīja tiesisko palāvbību, ka viņa saņems pensiju no Latvijas. Savukārt fakts, ka viņai kā nepilsoni tika atteikts ieskaitīt šos periodus nodarbinātības stāžā, esot radījis nepamatoti atšķirīgu attieksmi.”

²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā SKA-349/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/cilvektiesibas/tiesibas-uz-privato-un-gimenes-dzivi> [aplūkots 11.03.2025.]